

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE - SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XII, 3.

SECTIO C

1957

Z Katedry Systematyki i Geografii Roślin Wydz. Biol. i Nauk o Ziemi UMCS

Kierownik: prof. dr Józef Motyka

i z Instytutu Botaniki PAN w Krakowie

Kierownik: prof. dr Władysław Szafer

Kazimierz KARCZMARZ i Marian KUC

Nowe stanowiska *Iva xanthiifolia* Nutt. (*Cyclachaena xanthiifolia* Fresen) w Polsce

Новые местообитания *Iva xanthiifolia* Nutt. (*Cyclachaena xanthiifolia* Fresen) в Польше

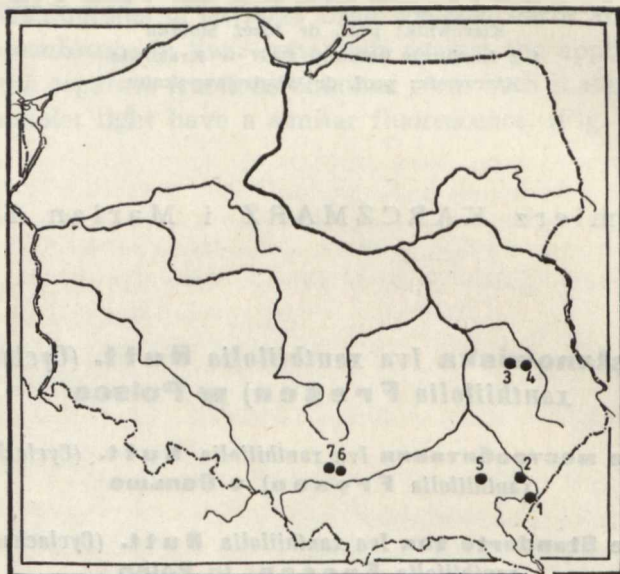
Neue Standorte von *Iva xanthiifolia* Nutt. (*Cyclachaena xanthiifolia* Fresen) in Polen

Trzyletnie obserwacje nad *Iva xanthiifolia* dostarczyły dużo spostrzeżeń, które pozwalają na dokładniejsze podanie rozmieszczenia i ekologii tego gatunku w naszym kraju.

Iva xanthiifolia jest rośliną synantropijną, która zyskała sobie już „prawo obywatelstwa” w naszej florze. Dowodzą tego stosunkowo liczne jej stanowiska w Polsce, szerokie możliwości rozwojowe i wielka ekspansywność w stosunku do sąsiadujących z nią gatunków.

Ojczyzną tej rośliny jest południowo-wschodnia Ameryka Północna oraz północne części Ameryki Środkowej, gdzie rośnie na pustyniach, stepo-pustyniach, preriach a także na aluwiach nadrzecznych, skąd rozpowszechniła się szybko po pozostałych częściach tego kontynentu (Britton, Brown — 1913, Macoun — 1883, Millan — 1892, Victorin — 1935). Do Europy zachodniej (północne Niemcy — Poczdam) przedostała się na początku drugiej połowy zeszłego stulecia (około 1859) i od tego czasu szybko rozprzestrzeniła się po Europie (Hegi — 1918). Mniej więcej w tym samym czasie pojawiła się w okolicach Kijowa, gdzie prawdopodobnie przedostała się z kijowskiego ogrodu botanicznego (Grosset i Zamiatnin — 1935).

U nas po raz pierwszy została zauważona w r. 1954 w Szczakowej koło Chrzanowa (K u c — 1955). Od tego czasu zwiększa się ilość jej stanowisk, z których dotąd siedem zostało stwierdzonych (ryc. 1). Są to:

Ryc. 1. Rozmieszczenie *Iva xanthiifolia* Nutt. w Polsce
 Verbreitung der *Iva xanthiifolia* Nutt. in Polen.
 Распространение *Iva xanthiifolia* Nutt. в Польше

1. Przemyśl, około dwa km na wschód od dworca kolejowego. Rośnie tam w dużych kępach, głównie w pobliżu miejsc przeładunkowych, poza tym wzdłuż torów i na bocznicach. Pojedyncze okazy trafiają się pod płotami pobliskich ogrodów i na świeżo wysypanych śmieciach.

2. Jarosław, kilka okazów na śmietniku kolejowym (dalsza okolica stacji nie była badana).

3. Lublin, obficie koło magazynów stacyjnych i wzdłuż nasypu kolejowego w kierunku mostu żelaznego na Bystrzycy w odległości jednego km od stacji towarowej (ryc. 2).

4. Minkowice koło Lublina, pojedyncze okazy w obrębie stacji, na kopcach świeżo złożonego żwiru.

5. Między dworcem kolejowym w Rzeszowie, a przystankiem Rzeszów Osiedle; pojedyncze kępy na torach i na brzegach nasypów.

6. Ciężkowice koło Chrzanowa, jeden okaz przy budce przetokowego.

7. Szczakowa, poza opublikowanym stanowiskiem licznie w sąsiedztwie przeładowni, pod murami budynków i przy płotach, częsta jest rów-

niez jako natrętny chwast w przystacyjnych ogrodach, w pojedynczych, dobrze rozwiniętych okazach.

Z przytoczonej wyżej listy stanowisk *Iva xanthiifolia* wynika, że stanowiska w Przemyślu, Lublinie i Szczakowej są prawdopodobnie miejscem jej dawniejszego wysiania, gdyż występuje tam obficie przy przeładowniach, na placach stacyjnych, śmietnikach kolejowych itp. Swoje forpocząty posiada już w najbliższej okolicy, poza obrębem stacji np. w ogródkach działkowych, przy płotach i pod murami zabudowań.

Ze sposobu rozmieszczenia w Jarosławiu i w Rzeszowie trudno stwierdzić, kiedy się tam pojawiła. Na pozostałe natomiast miejsca swego występowania w Minkowicach i Ciężkowicach przeniosła się przypuszczalnie niedawno z ośrodków licznego występowania w Lublinie i Szczakowej. Wskazują na to nieliczne tylko okazy tej rośliny na miejscach związanych niewątpliwie z pobliskim transportem, ponieważ Minkowice są oddalone od Lublina o 15 km, a Ciężkowice tylko o 5 km od Szczakowej.

Ryc. 2. Stanowisko *Iva xanthiifolia* Nutt. w Lublinie

Standort der *Iva xanthiifolia* Nutt. in Lublin.

Местообитание *Iva xanthiifolia* Nutt. в Люблине

Fot. K. Izdebski

Możliwości rozprzestrzeniania się u nas *Iva xanthiifolia* są bardzo duże i można nawet zaryzykować twierdzenie, że po kilkunastu latach stanie się ona pospolitym i uciążliwym chwastem, jak to ma miejsce obecnie w Stanach Zjednoczonych i na Ukrainie.

Najdogodniejszym siedliskiem dla jej rozwoju są miejsca związane z transportem kolejowym i ciągle przekształcane przez człowieka brzegi nasypów kolejowych, przeładownie, tory kolejowe, place magazynowe, śmietniki, a po części także znajdujące się w ich pobliżu podwórza, ogródki i przydroża. Na ogół są to miejsca zazwyczaj kamieniste, żwirowate, pozbawione trwałej darni, a przy tym suche i mocno nasłonecznione. *Iva xanthiifolia* przywiązana jest do tych siedlisk bardzo silnie i z zasady ich nie opuszcza, a gdy się zjawi na innych siedliskach, wówczas jej okazy są silnie osłabione i szybko giną. Uwidacznia się to np. u osobników rosnących na skraju stanowiska lubeiskiego na pokrytej darnią, twardej glebie piaszczystej. Okazy tam rosnące były niskie (do 30 cm) i prawie nierozgałęzione. Ilość nasion policzona u trzech samotnie rosnących okazów na tym stanowisku wynosiła tylko 35, 43, 46. Liście były romboidalne, małe, nie przekraczały 5,5 cm długości. Osobniki natomiast rosnące w korzystnych warunkach dla swego rozwoju dobrze owocują, wytwarzając bardzo liczne nasiona i dorastają dużych rozmiarów, niekiedy do 170 cm wysokości. Nasiona ich są wykształcone normalnie i zawierają dużo bielma. Liście są sercowate, długie, do 24 cm. Dodać należy, że okazy rosnące na południowych zboczach torów w Lublinie i w Rzeszowie, a więc silniej ogrzewane w okresie wegetacji, osiągają najwyższą wysokość i wydają znacznie więcej nasion, niż rosnące po przeciwnej stronie nasypu. Okazy obserwowane na miejscach uprawnych (pola ziemniaków, ogrody warzywne) odznaczały się niższym wzrostem i były silnie rozgałęzione.

Roślina ta w dużym skupieniu tworzy prawie jednolite płaty, zaś w mniejszym zagęszczeniu rośnie wspólnie z pospolitymi u nas chwastami. Najczęstsze z nich to: *Xanthium strumarium*, *X. spinosum*, *Echium vulgare*, *Sisymbrium officinale*, *Senecio vulgaris*, *Salsola kali*, *Hyoscyamus niger*, *Solanum nigrum*, *Polygonum aviculare*, poza tym gatunki z rodzajów *Bidens*, *Arctium*, *Atriplex*, *Chenopodium* i inne. Wydaje się ona jednak unikać towarzystwa *Cichorium intybus*, *Reseda lutea*, *Taraxacum officinale*, gatunków *Melilotus* i innych motylkowych oraz traw.

Częste występowanie wspólnie z *Iva xanthiifolia* roślin uchodzących za nitrofilne (Walter — 1951) jak: *Hyoscyamus niger*, *Solanum nigrum*, *Urtica urens*, *Bunias orientalis* (tylko na stanowisku lubelskim) oraz różnych gatunków *Chenopodium* i *Amaranthus*, przemawiałoby za tym, że dla swego rozwoju wymaga ona związków azotowych. Inni badacze (Rüffle — 1957) przypisują jej nawet właściwości halofilne, czego my na podstawie naszych obserwacji powiedzieć nie możemy.

Fenologia *Iva xanthiifolia* nie wykazuje u nas żadnych odchyień od normalnego rozwoju. Kwitnie ona bardzo obficie i wydaje bardzo duże

ilości nasion, podobnie jak na terenach Związku Radzieckiego (Grossheim — 1913, Majewskij — 1954) i Niemiec (Hegi — 1918).

Godnym uwagi jest fakt, że jej ciężkie i gładkie, bez aparatów czepnych nasiona, przenoszą się z wielką łatwością, podobnie jak u wielu innych roślin synantropijnych. Zjawisko to nie znalazło dotąd bliższego wyjaśnienia. Być może, że przenosi je woda spływająca podczas topnienia śniegu. Świadczy o tym fakt, że największe zagęszczenie osobników na wszystkich stanowiskach występuje w nieckowatych zagłębieniach, w których gromadzi się stosunkowo najwięcej wody spływającej ze zboczy.

Analizując charakter rozmieszczenia i siedlisk tej rośliny nasuwa się pytanie, w jaki sposób i kiedy dostała się ona do Polski. Na wstępie tego zagadnienia trzeba zaznaczyć, że krajowe jej stanowiska w porównaniu z zagranicznymi są stosunkowo niedawne i pojawiły się nie wcześniej jak po drugiej wojnie światowej. Skupienie się wszystkich stanowisk *Iva xanthiifolia* przy stacjach kolejowych dowodzi, że nasiona jej musiały być zawleczone z transportem.

Do Polski *Iva xanthiifolia* przedostała się najprawdopodobniej z terenów Ukrainy, gdzie jak podaje Szczerbina (1949), występuje ona masowo w okolicach Kijowa, Żytomierza, Kamieńca Podolskiego, Połtawy, Charkowa, Woroneża i Rostowa. Niewątpliwie dostała się ona do nas z transportami wojskowymi podczas wojny. Potwierdza to fakt, że najliczniejsza ilość stanowisk przez nas odkrytych jest skupiona przy głównych liniach tranzytowych, łączących Polskę z Ukrainą. Jedynie dwa stanowiska na Śląsku wydają się być odosobnione. Być może, że i tam *Iva xanthiifolia* została zawleczona z transportami przybywającymi ze wschodu, lub też przedostała się bezpośrednio ze Stanów Zjednoczonych wraz z transportami UNRRA. To ostatnie przypuszczenie wydaje się mało prawdopodobne, gdyż przedostanie się nasion ze szczelnie opakowanymi paczkami amerykańskimi nie było łatwe i nie mogło odbywać się masowo.

P I S M I E N N I C T W O

1. Britton N., Brown A.: Illustrated Flora of the Northern United States, Canada and the British Possessions. T. 3, Nowy York 1913.
2. Engler A., Prantl K.: Die natürlichen Pflanzenfamilien. T. 4, cz. IV, Lipsk 1891.
3. Gjeideman A.: Oprjedjelitel rastjenli Moldawskoj SSR. Moskwa-Leningrad 1954.
4. Grosset G. E., Zamiatnin B. N.: Nowyje matjeriały po inwentarizacii flory okrestnostiej goroda Woroneża. Tr. W. G. U., t. VII, Woroneż 1935.
5. Grossheim A. A.: Oprjedjelitel rastjenli Kawkaza. Moskwa 1949.

6. Hegi G.: Illustrierte Flora von Mitteleuropa. T. VI/1, Monachium 1906—31.
7. Kuc M.: *Iva xanthiifolia* Nutt. (*Cyclachaena* Fresen., *Denira* Adans., *Euphrosyne* Gray.) w południowej Polsce. Kosmos, seria A, R. IV, z. 4/15, Warszawa 1955.
8. Macoun J.: Catalogue of Canadian Plants. T. I, Montréal 1883.
9. Majewskij P. F.: Flora sredniej połosy jевропейской czasti SSSR. Moskwa 1954.
10. Millan C. M.: The Metaspermae of the Minnesota Valley. T. I, Minneapolis-Minnesota 1892.
11. Rufflé L.: *Iva xanthiifolia* Nutt. als Neophyt bei Potsdam. Wiss. Ztschr. d. Pädagog. Hochschule Potsdam Jhrg. 3. Heft 1, Poczdam 1957.
12. Szczerbina A. F.: K ekologii *Iva xanthiifolia* Nutt. po nabljudzeniam w okrestnostjach Woroneża. Bot. Zurnat, t. XXXIV/1, Moskwa-Leningrad 1949.
13. Walter H.: Grundlagen der Pflanzenverbreitung. Cz. I Standortslehre. Stuttgart 1951.
14. Victorin F. M.: Flore Laurentienne. Montréal 1935.

Р Е З Ю М Е

Iva xanthiifolia — растение синантропическое, северо-американского происхождения. Там она произрастает на степях, прериях и на прибрежных аллювиях. В Польше *Iva xanthiifolia* была впервые замечена в Щаковой, недалеко Хржанов (Куч 1956), в настоящее время известно уже семь ее местообитаний.

В Польше чаще всего *Iva xanthiifolia* растет в местах связанных с железнодорожным транспортом как напр.: места перегрузок, магазинные площади, мусорные ямы, полотна железных дорог. Во всех местообитаниях совместно с *Iva xanthiifolia* произрастают обыкновенные сорные растения: *Xanthium strumarium*, *X. spinosum*, *Sisymbrium officinale*, *Solanum nigrum* *Polygonum aviculare*, а также некоторые виды *Arctium*, *Atriplex*, *Chenopodium*.

В замеченных местообитаниях *Iva xanthiifolia* достигает большой высоты и дает огромное количество семян.

На основании размещения и возраста ее местообитаний кажется весьма правдоподобным, что это растение было привезено в Польшу из территории Украины, где имеется очень много ее местообитаний. Повидимому *Iva xanthiifolia* была затащена в Польшу с военным транспортом в годы войны.

ZUSAMMENFASSUNG

Iva xanthiifolia ist eine synantropische Pflanze nordamerikanischer Herkunft. Sie wächst dort in Steppen, Prairien und auf Alluvium an Flussufern. In Polen wurde sie zum ersten Male in der Ortschaft Szczakowa bei Chrzanow (K u c — 1955) festgestellt; bis heute sind bei uns schon sieben Standorte dieser Pflanze bekannt.

In unserem Lande trifft man *Iva xanthiifolia* vorzugsweise an Stellen, welche zum Eisenbahntransport Bezug haben also an: Umschlagstellen, Lagerplätzen, Eisenbahndämmen und Abfallplätzen. An ihren Standorten tritt sie in Gemeinschaft mit bei uns gemeinem Unkraut auf, also: *Xanthium strumarium*, *X. spinosum*, *Sisymbrium officinale*, *Solanum nigrum*, *Polygonum aviculare* und Arten der Gattungen: *Arctium*, *Atriplex*, *Chenopodium*.

Iva xanthiifolia erreicht an den Orten ihres Vorkommens beträchtliche Höhe und ist sehr samenreich.

Ihre Verbreitung bei uns und das Alter, welches sie an den Fundorten erreichte, erlauben es als glaubenswürdig anzunehmen, diese Pflanze zu uns aus der Ukraine, wo sie zahlreiche Standorte besitzt, eingeschleppt wurde — wahrscheinlich mit Kriegstransporten während des Krieges.

